

که گرچه رنج به جان می‌رسد امید دواست

نگاهی به شکوائیه در
مناجات‌ها و دعاهای پرتکرار
نزد شیعیان

جست‌وجو در مناجات‌ها و دعاها و نیایش‌های منسوب به ائمه شیعه برای یافتن اعتراض به فعل و اراده خدایی نتیجه است. آنچه در مفهومی نزدیک به شکایت یافت می‌شود شکوایه و گلایه‌هایی است که وجه اشتراکی اصلی دارند و آن محتوای اظهار نیاز آن‌ها از زمین به سوی آسمان است؛ اظهار نیاز و توقع برآورده شدن خواسته‌ای یا شرح اضطرار و سختی زندگی در اکنون به سوی خالق و مدبر جهان که با برشمردن صفات او و تسبیح او همراه است. اگرچه این خالق خودش به آنچه بر بنده‌اش می‌گذرد آگاه است، اما به اظهار نیاز بنده‌اش و آشناسدن صدای او به گوش ملائکه آسمان دستور داده و آثاری بر آن مترتب کرده است. چنانچه در دعای کمیل، شاید کهن‌ترین دعایی که از معصوم نقل شده است، آمده: «فَأِنَّكَ قَضَيْتَ عَلَيَّ عِبَادَتَكَ بِعِبَادَتِكَ وَأَمَرْتَهُمْ بِدَعَائِكَ وَصَمَّمْتَ لَهُمُ الْإِجَابَةَ». مخاطب و مرجع این گلایه‌ها نیز، چنان‌که افتد و دانیم، خدای متعالی است که مسلمان او را مُنتهی کُلِّ شکوی می‌داند و اظهار عجز به جز نزد او کاری عبث و مصداقی از شرک خواهد بود. از این رو مسلمان غیر از خدا صاحب منصب و اعتبار دیگری برای عرض خواسته نمی‌شناسد.

اگرچه روش و محتوای غالب مناجات‌ها شباهت دارد، با تسبیح خداوند و برشمردن نیکویی‌های او آغاز می‌شوند، گناهان بنده را یادآوری می‌کنند و در نهایت خواهان آمرزش و بهره‌مندی از فضل خدا هستند، می‌توان آن‌ها را بر اساس گوینده، توصیه‌کننده و تأییدکننده‌شان، زمان تعلیم و توصیه‌شان دسته‌بندی کرد. اگر این مجموعه اظهارات را در بطن زمانی که مبدأ آن وفات پیامبر اسلام است بنگریم و تغییر و تحولاتی را که شیعه در تاریخ خود سپری کرده است مدنظر داشته باشیم، می‌توان تحولاتی را در روش و منش آن‌ها شناسایی کرد. از دعاهایی که کاملاً به وضعیت شخص در محضر خدا پرداخته‌اند تا دعاهایی که هم‌زمان با غصب حکومت امامان است و به ظلم و تعدی طاغوت اشاره دارند و مناجات‌هایی که از موضع ضعف شیعه و تنگی و سختی شرایط گلایه می‌کنند تا

ساجده ابراهیمی

دبیرپرونده پژوهشگر مطالعات
تطبیقی ادیان